

Ĝeneralaj problemoj

IVO LAPENNA*

40 : 341 (09) »312« + »313«

LA LINGVA PROBLEMO EN LA INTERNACIAJ RILATOJ

(prelego en Internacia Somera Universitato, Kopenhago, 1962)

I. Konciza historia trarigardo

Apenaŭ necesas memori la rakonton pri la Babela Turo, kiu atestas, ke jam en la malproksimaj tempoj de la antikvo oni komprenadis la lingvodiversecon kiel grandan malbonon, aŭ eĉ kiel punon. Efektive, dum la tuta historio de la homaro, ekde kiam du gentoj de malsamaj lingvoj ekkontaktis en kiu ajn senco unu kun la alia, la lingvaj malfacilaĵoj devis sentiĝi kiel obstaklo al la reciproka rilatado.

Lasante flanke la primitivan formon de la interkompreniĝo per gestoj, kiun ankaŭ en nia kultura kaj altecivilizita epoko eĉ la plej kleraj homoj devas ofte uzi en fremdaj lingvaj medioj por komuniki siajn plej elementajn bezonojn de malsato kaj soifo ĝis dormeno, la problemoj estis tra jarcentoj solvata ankaŭ alimaniere, almenaŭ parte. En diversaj historiaj epokoj, kondiĉite de la samtempaj politikaj kaj kulturaj eventoj, jen unu jen alia lingvo estis altrudita kiel komuna kaj uzata ofte dum longa tempo sur vastaj teritorioj kiel instrumento de komunikado super aliaj lingvoj, regionaj dialektoj kaj lokaj parolmanieroj.¹⁾

Tian rolon, ekzemple, ludis dum jarcentoj kaj ĉiam pli ludas la ĉina literatura lingvo, kreita surbaze de la Pekina dialekto kaj hodiaŭ

*) Doktoro de juro, estinta profesoro de Internacia Juro kaj Internaciaj Rilatoj en la Universitato de Zagreb; nun »Research Fellow« pri Soveta kaj Orienteŭropa Juro en The London School of Economics and Political Science de la Universitato de Londono.

(1) A. Meillet kaj M. Cohen prave emfazas, ke ne estas eble trovi konvenan kriterion por distingi lingvon disde dialekto kaj loka parolmaniero.

(Kompletaj titoloj de la cititaj verkoj kaj dokumentoj en la Bibliografio fine de la artikolo en la III-a sekcio — **Juro**)

plue intense evoluigata. Sur la teritorio de tiu granda lando paralele ekzistis kaj ankaŭ nuntempe ekzistas multnombraj lingvoj-dialektoj, tre malsamaj inter si, kiuj diferenciĝas de la oficiala lingvo ne nur fonetike, sed ankaŭ leksike kaj parte eĉ el gramatika vidpunkto. La ĉina skribo, konata ekde la 15-a jarcento antaŭ nia erao, kaj transplantita poste en Japanion, Koreon kaj Vietnamon, estis siatempe potenca peranto kaj transportanto de la ĉina kulturo, kaj rimedo de la komunikado super ĉiuj regionaj kaj lokaj lingvaj diferencoj.

Similan rolon havis la **greka »koinê«** lingvo, kiu formiĝis rezulte de la kunfandiĝo de la grekaj lingvoj, ĉefe surbaze de la atika miksitaj kun la ionia. Aleksandro la Granda transplantis tiun novan komunan lingvon en la landojn konkeritajn de lia armeo (334-324). Ĝi firiĝis la oficiala lingvo de nombro da regnoj de la Helenisma epoko, kaj ĝi estis uzata dum pluraj jarcentoj kiel komuna lingvo super multnombraj regionaj kaj lokaj lingvoj de Adriatiko ĝis la apudmaraj regionoj de la nuna Nigra Maro. Poste, la **mezepoka greka** lingvo estis dum pliaj jarcentoj la oficiala komuna lingvo de Bizanco.

Ankoraŭ pli elstaran pozicion akiris tiurilate la **latina**. Origine lingvo de Latio (**Latium**), aŭ, pli precize, de la patricioj en la urbo Romo mem, ĝi daŭre ĉerpis novajn riĉaĵojn el la fontoj de la venkitaj lingvoj. El Romo ĝi unue disvastiĝis al la apudaj teritorioj poste ĝi superregis la aliajn lingvojn de Italio kaj fine la legioj de Romo altrudis ĝin al la plej granda parto de la tiam okcidenta mondo. Sennombraj lingvoj kaj dialektoj estis parolataj sur tiu vastega seninterrompa surfaco de la terglobo sub la suvereneco de la Urbo de la Mondo, sed super ili troviĝis la oficiala latina lingvo, kiu estis samtempe la lingvo de kulturo, de komerco kaj de intergentaj ligoj en la sino de la Imperio.

Kiam en la kvina jarcento la Okcidenta Regno falis sub la venkaj atakoj de la barbaroj, la latina lingvo finis sian vivon de reganta ŝtata lingvo, sed ĝi tamen ne malaperis. En formo de la **mezepoka latina** ĝi daŭrigis sian ekzistadon kiel lingvo de la privilegiitaj tavoloj. Dum pliaj jarcentoj ĝi estis la lingvo de la nobelaro, de la eklezio, de la ŝeinko kaj ĝenerale de la kulturo.

Identan aŭ tre similan funkcion havis en tiu aŭ alia historia epoko ankaŭ aliaj lingvoj: la **araba** en la periodo de florado de la araba kulturo en la mezepoko kaj hodiaŭ, en formo de la literatura araba lingvo, kiel kunligilo kultura kaj politika de la popoloj parolantaj plurajn malsamajn arabajn lingvojn, la **turka**, kiu, sekvante la militajn venkojn de la Porto, penetris siatempe profunde en Eŭropon kaj lasis multajn postsignojn precipe en la lingvoj de la Balkana Duoninsulo: la **hispana**, **portugala**, **angla**, **franca** en la tempo de la koloniaj kaj aliaj konkeroj kun la rezulto, ke ili hodiaŭ estas la komunaj oficialaj lingvoj de nombro da sendependaj ŝtatoj; la **rusa** ne nur sub la caroj, sed ankaŭ en Soveta Unio kiel la komuna lingvo super ĉiuj aliaj naciaj lingvoj kaj dialektoj; la **germana**, **itala**, **nederlanda** kaj aliaj literaturaj lingvoj en aliaj regionoj.

En ĉiuj ĉi kazoj ĉiam temis kaj temas pri lingvoj malantaŭ kiuj troviĝis difinita politika forto, plej ofte bazita sur krude milita potenco, sed kutime ligita ankaŭ al la ekonomia dinamismo kaj kulturaj valoroj. La fakto, ke lingvoj de plej malsamaj familioj akiradis kaj perdadis

dum la historio tian privilegian pozicion, montras klare, ke ilia interna strukturo per si mem havis nenian decidan signifon en tiu procezo. Principe ĉiu ajn lingvo povus ludi tian rolon aŭ esti relative rapide adaptita por ĝin plenumi, kiel, cetere, tion pruvas la nuna kreado de komunaj literaturaj lingvoj en la novaj ŝtatoj de Azio kaj Afriko. Ŝajnas utile atentigi, ke, ĝenerale parolante, la komunaj regnaj lingvoj estis kaj estas uzataj ĉefe interne de la respektivaj ŝtatoj kaj konsiderinde malpli, eĉ kiam temas pri la t. n. grandaj lingvoj, ekster tiuj limoj, unuavice en la sferoj de ilia ekonomia, kultura kaj politika influo. Tio ne signifas malgravigi ilian valoron. Tute male, el vidpunkto pure kultura kaj el tiu de interhomaj rilatoj, la signifo de komunaj lingvoj estis kaj restas elstare granda kaj fruktodona, sed tamen limigita al difinitaj mondopartoj. Oni povas eĉ diri, ke en la pasinteco, kiam la internaciaj rilatoj en monda skalo plene forestis aŭ kiam, pli poste, ili apenaŭ ekzistis, tiuj lingvoj kontentigis la tiamajn bezonojn de la komunikado. Tute alie prezentiĝas la afero en la pli nova epoko post la malapero de la latina. Aparte grava fariĝas la lingva problemo en la historia epoko, kiun ni travivas.

El vidpunkto de interŝtataj rilatoj en Eŭropo specialan signifon havis siatempe la latina. Kiel prave atentigas Satow²⁾, ĝi estis la sola lingvo kiun oni sciis skribi, almenaŭ en la Centra kaj Okcidenta Eŭropo. La latina estis uzata por internaciaj rilatoj ne nur skribe, sed ankaŭ parole. Nur la reformacio kaj la formiĝo de grandaj naciaj ŝtatoj forpuŝis iom post iom la latinan el la interŝtataj rilatoj. Ĝin anstataŭigis unuavice la franca kaj poste ankaŭ aliaj lingvoj. Estas interese, ke jam en la 15-a jarcento Henriko la Sesa de Anglio skribis al Karlo la Sepa de Francio en la franca lingvo kaj ke tiu ĉi lingvo estis kutime uzata skribe kaj parole en la rilatoj inter la du landoj, sed en la 16-a jarcento, je la insistado de Anglio, oni denove komencis uzi la latinan. Fine de la 16-a jarcento la franca reĝo uzis nur la francan lingvon en siaj eksteraj rilatoj, kun la escepto de la reĝo de Pollando, al kiu li plue skribis latine.

Komence de la 16-a jarcento ĉiuj interkonsentoj verkitaj en la angla, germana aŭ itala lingvoj havis efektive hejman karakteron. La germana estis uzata inter la germanaj princoj; la angla en la rilatoj inter Anglio kaj Skotlando; la itala inter la respublikoj de la duoninsulo. Por la internaciaj kontraktoj en la vera senco de la vorto nur du lingvoj estis ĝenerale uzataj: la latina kaj la franca. Ankoraŭ en la 17-a jarcento la latina havis elstaran pozicion, sed la konkurenco de la franca kaj poste de la angla kaj aliaj lingvoj sentiĝis ĉiam pli forte. Jen kelkaj ekzemploj:

La Traktato de Vestfalia (1648) estis farita en la latina, sed la Traktato inter Hispanio kaj la Unuiĝintaj Provincoj de la sama jaro, per kiu la Unuiĝintaj Provincoj sendependiĝis, estis en la franca kaj nederlanda lingvoj. La Angla-Dana Traktato de julio 1670 estis en la latina kaj same tiel en la latina estis la Traktato inter Anglio kaj

(2) Satow, Guide, 1917, Vol. I, p. 58.

Nederlando de la jaro 1674. La Traktato de la t. n. Granda Alianco de la 7-a de septembro 1701 estis en la latina.

En la jaro 1711 la reĝino Anna skribis al siaj aliancanoj en la latina lingvo kaj en la sama lingvo estis verkitaj la rajtigiloj de siaj reprezentantoj en la kongreso de Utrecht, sed en 1712, ĉe la unua konferenco de la Kongreso, la anglaj postuloj estis en la franca. Ankaŭ Prusio kaj Savojo uzis tiuokaze la francan. La Komerca Traktato inter Anglio kaj Francio de la 11-a de aprilo 1713 estis verkita en la latina, sed iuj aldonoj estis skribitaj en la latina kaj franca. La ratifo de la reĝino estis latina, sed la dokumento pri la interŝanĝo de la ratifoj estis verkita france. La kontraktoj, kiujn Francio subskribis la saman tagon (la 11-an de aprilo) kun Portugalio, Prusio, la Duko de Savojo kaj la Ĝeneralaj Ŝtatoj (Nedarlando) estis en la franca.

Komence de la 18-a jarcento Svedio uzis ankoraŭ la latinan, sed Petro la Granda utiligis la francan. Ruslando uzis la germanan en siaj traktatoj kun Brandenburgo, sed en la rilatoj kun Aŭstrio ĝi uzis, krom la germana, ankaŭ la francan kaj la latinan. Ekde la mezo de la 18-a jarcento, kun Anglio konstante ekde 1715, Ruslando ĝenerale utiligis por siaj internaciaj rilatoj la francan lingvon. Ruslando adoptis la francan ĝis tiu grado, ke eĉ la korespondado inter Sankta Peterburgo kaj la rusaj diplomaciaj agentoj eksterlande estis en la franca. Rusaj ambasadoroj, kiuj oficis sub Aleksandro la Dua ne nur mem uzis la francan, sed ankaŭ postulis de la aliaj la observon de tiu ĝis privilegia pozicio. Grafo Osten Sacken, rusa ambasadoro en Berlino, ricevinte foje komunikon en la germana, respondis tutsimple ruse kaj Wilhelmstrasse tuj sendis al li la saman komunikon en la franca. »Oni komprenis tie« — li rakontis poste — »ke, se oni enkondukus tiun novan sistemon oni elmetus sin al la ricevo de notoj en la ĉina aŭ en la turka.«³⁾

Paralele kun tiu penetrado de la franca, ankaŭ aliaj lingvoj estis sporade uzataj. Ferdinando kaj Isabella de Hispanio uzadis la hispanan por la rajtigiloj de siaj senditoj kaj ĝenerale klopodis enkonduki la hispanan en la diplomaciajn rilatojn. Interesa estas la lingva praktiko en la rilatoj kun Turkio. La projekto de la Pactraktato de Beograd (1739) estis, ekzemple, verkita en la franca kaj en la turka: la unuan subskribis la reprezentanto de la Imperio, la duan la Veziro. La franca ambasadoro, al kiu estis donitaj ambaŭ tekstoj, aldonis la francan garantion sur aparta papero en la franca lingvo kaj resendis la dukopiojn al la du plenrajtigitoj: al ĉiu en la lingvo de la alia, kune kun la akto de garantio en la franca. La fina teksto de tiu traktato estis en la latina kaj en la turke. La Traktato kun Ruslando en la sama okazo estis verkita en la itala kaj en la turka. Villeneuve en la nomo de Ruslando donis al la Granda Veziro la italan tekston, kaj siavice ricevis de li la turkan. La Traktato de Kuĉuk-Kajnardĝi inter Ruslando kaj Turkio (1774) estis en la rusa, turka kaj itala. La Pactraktato de Ŝiŝtovo (1791) inter la Imperiestro de Aŭstrio kaj Turkio estis, same tiel, en du lingvoj: la francan subskribis la plenrajtigitoj de

(3) Frangulis, Vol. I. p. 1208.

la Imperiestro, la turkan tiuj de la Porto. La du dokumentoj estis interŝanĝitaj.

Kun la escepto de tiuj kaj aliaj sporadaj kazoj, la franca lingvo, kiel dirite, havis ĉiam pli privilegian pozicion. Ĝi estis tiel granda, ke la aliaj ŝtatoj opiniis necese fari rezervojn por protekti sin kontraŭ la eventualan transformiĝon de tiu praktiko en rajton por la franca lingvo. Tial jam en 1748, en la traktato de Aix-la-Chapelle estis enmetita aparta artikolo, laŭ kiu la uzo de la franca lingvo en la kontrakto devas ne esti konsiderata kiel malhelpo por la partioj ricevi subskribitajn kopiojn en aliaj lingvoj. Similan regulon enhavis la Pariza Traktato de 1763 inter Britio, Francio kaj Hispanio, kaj la Traktato de Versailles de 1783. La fina Akto de la Viena Kongreso de la 9-a de junio 1815, verkita en la franca, eksplicite emfazis en la artikolo 120, ke la uzo de la franca ne povas esti konsiderata kiel deviga precedenco, nome, ke ĉiuj ŝtatoj rezervis la rajton uzi en siaj diplomaciaj rilatoj tiun lingvon, kiun ili uzis ĝis tiam aŭ kiun ili dezirus uzi en la estonteco.

Tio ŝajnis necesa, ĉar jam pli frue Francio pretendis havigi al la franca lingvo ankaŭ jure rekonitan pozicion de oficiala lingvo de la interŝtataj rilatoj, sed renkontis reziston. Tre probable la unua incidento tiurilate okazis en la jaro 1753. En la traktadoj por ordigo de malkonsento koncerne prizon, la francaj komisiitoj resendis al la Britoj ilian memorandon, ĉar ĝi estis skribita en la angla lingvo, kaj postulis, ke la tuta negocado okazu en la franca. Ili asertis, ke la privilegia pozicio de la franca lingvo estas ankaŭ jure establita per longa uzado en la diplomacia praktiko. La Brita Registaro sendis al siaj reprezentantoj en Parizo instrukciojn, en kiuj ĝi deklaris, ke pro la ĝentileco ĝi ĉiam aldonis al la anglalingvaj memorandoj francan tradukon, sed ke la francaj komisiitoj trovis erarojn en la vortumo. Tial la anglaj komisiitoj ricevis la ordonon uzi estontece nur la anglan. Ĉar nun Francio postulas la uzon de la franca kiel rajton, la Brita Registaro opinias, ke akcepti tiun uzon en tiaj kondiĉoj signifus efektive krei precedencon kaj rekoni la uzon de la franca kiel rajton. En la dokumento estis dirite:

»Ĉiuj nacioj havas la rajton rilati reciproke en neŭtrala lingvo. Kiel tia, la franca estas uzata en la rilatoj kun la princoj de la Imperio kaj kun aliaj Potencoj; se la Kortego de Verlailles opinias oportune trakti kun Lia Majesto en la latina, la Reĝo volonte konsentos... La reĝo eksplicite ordonas ke vi ne akceptu en la estonteco iun ajn dokumenton de la francaj komisiitoj en ilia propra lingvo, krom se ili devigas sin ricevi la respondon en la angla.«⁴⁾

La francaj komisiitoj tiam provis konservi la pozicion de sia lingvo per deklaro, ke la uzo de la franca ne estos konsiderata kiel precedenco, sed Britio restis firma. Estas menciinde, ke oni perdis preskaŭ la tutan jaron 1753 pro tiu lingva disputo.

(4) Satow 1932, p. 54.

En 1800 la Kortego de Sankta James enkondukis la praktikon rilati kun la diplomatoj akredititaj al ĝi, en la angla anstataŭ en la franca, kiu estis pli frue tiucele vaste uzata. Poste tiu praktiko ĉiam pli larĝiĝis kaj la Brita Registaro uzadis ĉiam pli abunde la anglan lingvon en siaj komunikoj al aliaj registaroj. En 1831 la brita reprezentanto en Pruslando ricevas instrukcion uzi nur la anglan. Okaze de alia lingva incidento, en 1851, lordo Palmerston instruciis la britan reprezentanton uzi nur la anglan kaj deklaris, ke, laŭ la opinio de la Brita Registaro, ĉiu ŝtato rajtas uzi sian propran lingvon en la oficialaj komunikoj, ĉar oni povas pli bone esprimi la precizan sencon en sia lingvo. Li kontraŭstaris la praktikon aldoni tradukojn, ĉar tio kondukis al la traktado de la traduko kiel originalo, anstataŭ la angla versio.

Al la firmiĝado de la pozicio de la angla multe helpis la kreskanta forto de Usono. Ju pli ĝi fariĝadis mondpotenco, des pli grava estis ĝia apogo al la angla. Okaze de la kunveno de la Arbitracia Tribunalo en Parizo por prijuĝi la britan-usonan malkonsenton rilate kelkajn demandojn de jurisdikcio en la Maro de Behring, oni decidis, ke la tuta afero estu traktata en la angla. Ribot, la tiam franca Ministro de Eksterlandaj Aferoj, esprimis al usona ŝarĝito de aferoj Wignaud sian surprizon pro tiu plano. La tiam Prezidanto de Usono Harrison, ali kiu la usona reprezentanto raportis, energie postulis la uzon de la angla. Li nur konsentis, ke la du membroj de la Arbitracia Tribunalo — Italo kaj Svedo — povu doni sian decidon en siaj respektivaj lingvoj.

La batalo por havigi al sia lingvo kiel eble plej bonan pozicion en la internaciaj rilatoj komencis vastiĝi. Sub Bismarck la slogano estis **»Der deutsche Kaiser darf nur deutsch schreiben«** (La germana Kaiser rajtas skribi nur germane). Oni deziris agi laŭ la principo, ke la oficialaj rilatoj kun la diplomatoj akredititaj en Berlino devas esti kondukataj en la lingvo de la lando. Rezulte, la Ministro Bernstorff skribis al ĉiuj diplomatoj en la germana kaj post nelonge ricevis de ĉiuj la respondojn en iliaj respektivaj lingvoj: la rusa, sveda, hispana ktp... La afero tiam ne sukcesis. La kondiĉoj por tio ankoraŭ ne estis maturaj.

Kiel oni vidas, ĝenerale parolante la franca lingvo konservis siajn poziciojn, kun kelkaj sporadaj esceptoj, ĝis la ŭnua Mondmilito. Post la finiĝo de la milito la angla ĉiam pli forte konkurencis al la franca. En Versailles (1919) oni uzis egale la anglan kaj la francan. La Pakto de la Ligo de Nacioj estis, do, skribita en tiuj du lingvoj. Tamen, oni evitis tiam uzi la vorton **»oficiala«**. Laŭ la Regularo (Reglement) de la 30-a de novembro 1919, la Ligo de Nacioj ne havis **»oficialajn«** lingvojn, sed ĝi uzis **»la du kutimajn lingvojn«**: la francan kaj la anglan. Cetere, la Regularo antaŭvidis, ke ĉiu ŝtato rajtos uzi sian propran lingvon, sub la kondiĉo, ke ĝi mem prizorgu la tradukon en unu el la du **»kutimaj lingvoj«**.

Per tio estis donita definitiva bato al la privilegia pozicio de la franca kiel pli malpli sola lingvo de la internaciaj rilatoj. Sed tio ankoraŭ

malfermis la pordon al la plua lukto por la oficialigo de aliaj lingvoj. Ĉiu pli grava ŝtato — kaj ankaŭ la malpli gravaj — komencis uzi sian lingvon en internaciaj rilatoj, kiam ajn prezentigis la okazo. Aŭdiĝis ĉiam pli laŭtaj postuloj por la oficialigo de pliaj lingvoj, sed same laŭtaj ankaŭ por la egaleco de la lingvoj. La politikaj avantaĝoj, kiujn donas la uzo de la propra lingvo en internaciaj rilatoj, estis ofte kovrataj per pretekstoj de pure lingvaj kvalitoj. Ankoraŭ en 1933 en la mondfama verko **Dictionnaire Diplomatique** estis dirite:

»La aparta karaktero de nia lingvo certigos al ĝi ĉiam la favoron de la diplomatoj, kaj ni ne estos la solaj, kiuj bedaŭros, ke ĝi ne plu havas tiun universalecon, kiun sciis doni al ĝi Louis la XIV kaj Voltaire. Unusola lingvo en la servo de la internacia politiko estis intelekta ligilo inter la nacioj. Ili tro tendencas izoliĝi, kaj devigi ilin helpi sin per interpretistoj por difini la sencon de siaj konversacioj, signifas prepari estontajn malkonsentojn inter ili.«⁵⁾

Aliflanke la Rusoj, kompreneble, glorigas la kvalitojn de sia lingvo:

»Necesas emfazi — skribis Kojevnikov — ke la lingvo de la granda rusa popolo, kiel konate, ne nur ne postrestas en la riĉeco al aliaj lingvoj, sed superas multajn el ili, kiel tion prave rimarkigis jam M. V. Lomonosov. Nuntempe la rusa lingvo estas oficiale rekonita kiel lingvo internacia.«⁶⁾

Multe pli objekttive prezentis la aferon E. Satow en la unua eldono de sia verko el la jaro 1917:

»Estas klare, ke dum persono parolanta aŭ skribanta en sia propra lingvo povas diri kion ajn li deziras, aliflanke, kiam li uzas fremdan lingvon, li povas diri nur tion, kion permesas al li esprimi la hazarde posedata kono de tiu aparta lingvo.«⁷⁾

Ĉu estas hazardo, ke la ĵus citita parteto, kiu troviĝis en la eldono de 1917, kiam la pozicio de la franca ŝajnis ankoraŭ treege firma kaj tiu de la angla ankoraŭ necerta, estis ellasita en la eldono de 1932, kiam la pozicio de la angla jam konsiderinde firmiĝis je la kostoj de la franca?

Mallonge, la ĝenerala situacio inter la du militoj povas esti karakterizita jene: superrego de la angla kaj franca en la interŝtataj rilatoj kaj precipe en la sino de la Ligo de Nacioj; kolektivaj multflankaj internaciaj kontraktoj en la du lingvoj; duflankaj internaciaj kontraktoj en la lingvoj de la kontraktantaj partioj; firmiĝo kaj plua evoluo de la komunaj literaturaj naciaj lingvoj, el kiuj pluraj estas uzataj ankaŭ en internaciaj kadroj precipe en la sferoj de komerco kaj kulturo; akriĝo de la lukto por la havigo de privilegia pozicio en internaciaj rilatoj ankaŭ al aliaj lingvoj.

(5) Frangulis, p. 1209.

(6) Kojevnikov, p. 226.

(7) Satow, 1917, Vol. I, p. 67.

II. Nuna situacio

Kiel oni povis atendi, post la Dua Mondmilito aliaj grandaj ŝtatoj postulis la oficialigon de siaj respektivaj lingvoj. Rezulte, diference de la Ligo de Nacioj, kiu havis du oficialajn lingvojn sub la kaŝnomo de »kutimaj«, la Ĉarto de Unuiĝintaj Nacioj estas verkita en kvin samvalidaj lingvoj: la ĉina, franca, rusa, angla kaj hispana. La art. 111 de la Ĉarto tekstas:

»Tiu ĉi Ĉarto, kies ĉina, franca, rusa, angla kaj hispana tekstoj estas egale aŭtentikaj, estos deponita en la arĥivoj de la Registaro de Unuiĝintaj Ŝtatoj de Ameriko«.

En ĉiuj organoj de Unuiĝintaj Nacioj, kun la escepto de la Internacia Kortumo en Hago, la menciitaj kvin lingvoj estas oficialaj.

En la Pariza Packonferenco de 1946 la oficialaj lingvoj estis la rusa, angla kaj franca. Do, unu plia lingvo estis aldonita kompare kun Versailles en 1919, kaj du pliaj lingvoj kompare kun la Viena Kongreso en 1815.

En aliaj internaciaj organizaĵoj apartenantaj al la familio de Unuiĝintaj Nacioj la nombro de oficialaj lingvoj varias. Ekzemple, la oficialaj lingvoj de la Internacia Kortumo en Hago, kiu estas organo de Unuiĝintaj Nacioj, estas la angla kaj la franca. La partioj povas, laŭ sia bontrovo, uzi unu aŭ alian oficilan lingvon, aŭ ili povas interkonsenti uzi nur unu el la du oficialaj lingvoj por la tuta proceduro antaŭ la Kortumo. Konforme al la art. 39/III de la Statuto de la Kortumo, la Kortumo povas rajtigi la uzon de kiu ajn alia lingvo laŭ la postulo de kiu ajn partio, sed en tiu okazo la koncerna partio devas prizorgi la tradukon en unu el la oficialaj lingvoj. Kutime la lingvoj, kiuj estas akceptitaj kiel oficialaj, estas egalaj kaj la tekstoj same aŭtentikaj. Tamen, en la kazo de la juĝoj de la Kortumo, pro la ekstrema delikateco de la afero kaj por eviti miskomprenojn rilate interpretadon, la Kortumo decidis, kiam ajn ĝia juĝo estas donita en la angla kaj en la franca, kiu el la du tekstoj estos konsiderata kiel la aŭtentika.

Alia organizaĵo, aparte grava el la vidpunkto de internacia kunlaborado en la sferoj de edukado, scienco kaj kulturo, UNESKO, havas du oficialajn lingvojn: la francan kaj la anglan. Tamen, laŭ la art. 54 de la Regularo pri Proceduro, la oficialaj lingvoj de la Ĝenerala Konferenco de tiu organizaĵo estas la araba, ĉina, angla, franca, hinda, itala, rusa kaj hispana. Krome, la Ĝenerala Konferenco povas rekonigi ankaŭ kiun ajn alian lingvon kiel oficialan je postulo de kiu ajn Membro-Ŝtato de tiu organizaĵo, sed neniu ŝtato rajtas postuli la oficialigon de pli ol unu lingvo. Siajn publikaĵojn UNESKO eldonas en diversaj lingvoj. Ekzemple la revuo »UNESKO Kuriero« estas nuntempe eldonata en la angla, franca, hispana, rusa, germana, araba kaj japana lingvoj.

La organizaĵo de U. N. por Nutraĵo kaj Agrikulturo (FAO) havas tri oficialajn lingvojn: la anglan, francan kaj hispanan. En la Monda Organizacio de Sano la oficialaj lingvoj estas la ĉina, angla, franca, rusa kaj hispana. La samaj kvin lingvoj estas oficialaj en la Inter-

nacia Telekomunikada Unio (ITU). En la Internacia Labora-Organizaĵo (ILO) oni uzas por diversaj publikaĵoj la anglan, francan, hispanan, araban, nederlandan, germanan, hindan, japanan, norvegan, urduan lingvojn.

La oficialaj lingvoj de diversaj organizaĵoj de la Eŭropa Komunumo estas la franca, germana, itala kaj nederlanda. Tiuj lingvoj, ekzemple estas oficialaj en la Eŭropa Komunikaĵo de Karbo kaj Ŝtalo, Eŭropa Ekonomia Komunumo, Eŭropa Kortumo. Aliaj lingvoj estas oficialaj en aliaj interŝtataj kaj internaciaj privataj organizaĵoj. Surbaze de la informoj, kiujn entenas la Jarlibro de Internaciaj Organizaĵoj en la eldono 1960/61, E. S. Tew faris statistikon pri la nombro de lingvoj uzataj en ĉiuj registaraj kaj neregistaraj internaciaj organizaĵoj. La statistiko, publikigita en **Associations Internationales**⁽⁸⁾, montras, ke el 1206 internaciaj registaraj kaj neregistaraj organizaĵoj nur 381 havas unu solan lingvon kiel oficialan, 346 havas du oficialajn lingvojn, 248 uzas tri oficialajn lingvojn, 147 havas kvar oficialajn lingvojn, 58 utiligas kvin oficialajn lingvojn, 15 oficialigis ses lingvojn kaj 11 organizaĵoj havas sep aŭ pli da oficialaj lingvoj. Inter la organizaĵoj, kiuj havas nur unu oficialan lingvon, menciindaj estas la 24 internaciaj organizaĵoj, en kiuj la sola oficiala lingvo estas la Internacia Lingvo Esperanto.

Alia statistiko, farita same tiel surbaze de la informoj en la menciita Jarlibro, donas bildon pri la lingvoj uzataj kiel oficialaj en diversaj organizaĵoj. En la familio de Unuiĝintaj Nacioj la angla estas oficiala en 18 organizaĵoj, la franca en 15, la hispana en 13, la rusa en 7, aliaj lingvoj en 4. En la organizaĵoj de la Eŭropa Komunumo la angla estas oficiala en neniu organizaĵo, dum la franca, germana, itala kaj nederlanda estas oficilaj en 7 organizaĵoj. Entute, nome en ĉiuj registaraj kaj neregistaraj organizaĵoj, la angla estas oficiala en 943, la franca en 920, la germana en 399, la hispana en 253, la itala en 110, la rusa en 41, la nederlanda en 43, la portugala en 42, aliaj lingvoj en 358 organizaĵoj. Tiuj aliaj lingvoj estas la araba, ĉina, dana, Esperanto, hebrea, japana, latina hungara, norvega, pola serba-kroata, slovena k. a.

Ambaŭ statistikoj, kvankam sendube tre interesaj, tamen ne malkovras la faktan gravecon de unuopaj lingvoj en la internacia uzo. Kvankam ekzemple, la rusa estas uzata kiel oficiala nur en 41 organizaĵoj kompare kun la 43 organizaĵoj, kiuj oficialigis ankaŭ la nederlandan, tamen sendube la rusa lingvo havas pli da graveco hodiaŭ en la internaciaj rilatoj ol havas la nederlanda. La samo validas ankaŭ por kelkaj aliaj lingvoj, ekzemple por la ĉina, kiu eĉ ne estas aparte menciita, sed klasigita inter »aliaj lingvoj«.

La donitaj informoj pli ol evidente montras, ke la nombro de uzataj lingvoj en internaciaj rilatoj, anstataŭ malkreski kiel neinformitaj personoj ofte pensas, multiĝas de jaro al jaro kaj kreas senfinajn komplikaĵojn. Speciale grava montriĝis la problemo en la plej grandaj

(8) Associations, 1960, n-ro 12, pp. 736-737.

interŝtataj organizaĵoj, La oficialigo de pluraj lingvoj kaŭzis tiom da malfacilaĵoj ĉiaspecaj, ke ili serioze endanĝerigis la disvolviĝon de la laboroj. Malgrandigi la nombron de oficialaj lingvoj ne estis eble, ĉar ĉiu ĵaluzo gardis la akiritajn poziciojn. Do, oni trovis solvon — aŭ almenaŭ oni pensis, ke solvo estis trovita — per la enkonduko de malpli granda nombro da t. n. laboraj lingvoj. Ekzemple, en la Ĝenerala Asembleo de Unuiĝintaj Nacioj la angla, franca kaj hispana estas akceptitaj kiel »laboraj lingvoj« de la plenaj kunvenoj, de diversaj komisionoj kaj subkomisionoj. Ĉiu parolado povas esti farita en kiu ajn el la oficialaj lingvoj de U. N. kaj tiu parolado devas esti tradukita en la tri laborajn lingvojn. Parolado farita en unu el la laboraj lingvoj devas esti tradukita en la du aliajn.

La Ĝenerala Konferenco de UNESKO unue enkondukis nur la francan kaj la anglan kiel laborajn. Poste, sub la premo de la hispane parolantaj nacioj, devis esti akceptita ankaŭ la hispana kiel labora. Kiam Soveta Unio aliĝis al UNESKO, ĝi, tute nature, postulis, ke ankaŭ la rusa fariĝu labora lingvo. Rezulte, hodiaŭ UNESKO formale havas du oficialajn lingvojn, sed ĝia ĝenerala Konferenco oficialigis 8 lingvojn (kaj povas konsenti tiun pozicion al pliaj lingvoj), dum la laboraj lingvoj estas la angla, franca, rusa kaj hispana. Per tio, tamen la afero ne finiĝis. Se la Ĝenerala Konferenco okazas en lando, kies nacia lingvo ne estas unu el la laboraj lingvoj de la Konferenco, la Plenuma Komitato faros specialajn aranĝojn por la uzo de la lingvo de la koncerna lando dum tiu Konferenco. Praktike tio signifas, ke en tiu okazo estos 5 laboraj lingvoj.

Ne necesas daŭrigi. La enkonduko de »laboraj lingvoj« ne solvis la problemon. Iusence tiu enkonduko eĉ komplikis ĝin. La lingva batalo per tio ne nur ne ĉesis, sed eĉ vastiĝis. Ĝi restis forta sur la kampo de »oficialaj lingvoj« kaj ĝi etendiĝas ankaŭ al tiu de la »laboraj lingvoj«.

III. Diversaj aspektoj de la problemo

Tiu tuta lingva problemo en la nuntempaj internaciaj rilatoj estas tre kompleksa kaj ĝi kaŭzas multnombrajn komplikaĵojn. Ĝi havas plurajn aspektojn, el kiuj la plej gravaj estas la teknike-lingva, socia, psikologia, politika kaj ekonomia.

(1) **Teknike-lingva aspekto:** El pure teknike-lingva vidpunkto la problemo havas multajn facetojn, kiuj havas kiel komunan fonon la malfacilecon plene ekregi kiun ajn nacian lingvon. Antaŭ nelonge s-ro A. Woodburn sugestis la kreon de Komuna Eŭropa Lingvo, kies vortaro devus konsisti ĝis maksimumo el la jam internaciigitaj vortoj. Efektive, li proponis krei ion, kio esence jam ekzistas en la formo de la Internacia Lingvo Esperanto. La brita parlamentano formulis sian sugeston en formo de leĝpropono, por kiu li pledis antaŭ la Brita Parlamento la 28-an de februaro 1962. En sia parolado li mem akcentis la grandan malfacilecon de la angla. Parolata angla — li diris — konsistas el 40 malsamaj sonoj, sed ekzistas pli ol 2.000 diversaj manieroj literumi ilin. Tio alproksimiĝas al la ĉina skribo, kiu konsistas el 50.000 signoj, sed

nuntempe ĉ. 4.000 estas ĝenerale uzataj. Kaj kion diri pri la rusa kun la multnombraj kazoj kaj deklinacioj, aŭ pri la franca kun ĉiuj eblaj finaĵoj por la konjugacio de la verboj, aŭ pri kiu ajn alia nacia lingvo. La fakto, ke ĉie en la mondo oni studas siajn proprajn naciajn lingvojn dum multaj jaroj en la lernejoj montras tute klare ĝis kiu grado ili estas malfacilaj. Tio kaŭzas, ke relative tre malgranda nombro da personoj ekregas kontentige fremdajn naciajn lingvojn.

Kiam pluraj lingvoj estas oficialaj, pro la strukturaj malsamecoj de tiuj lingvoj ofte ekestas la demando kiel esprimi en la traduko precize la ideon de la originalo. Okazas tre ofte mistradukoj kaj miskomprenoj, kvankam la plej gravaj organizaĵoj disponas pri unuarangaj tradukistoj kaj interpretistoj. Ne estas ĉi tie la loko por doni ekzemplojn. Sufiĉos eble mencii, ke eĉ la nomo mem de la plej grava organizaĵo de la hodiaŭo ne estas la sama en la rusa kaj en la angla aŭ franca. En la angla kaj franca aŭtentikaj tekstoj ĝi nomiĝas »Unuiĝintaj Nacioj«, en la rusa same aŭtentika teksto ĝi estas »Organizaĵo de Unuiĝintaj Nacioj«. Se tio okazis en la plej grava nuntempa dokumento de la mondo kaj en kondiĉoj, kiuj ebligis al la tradukistoj pripensi la tradukotan esprimon, oni povos facile imagi la erarojn kiam temas pri rapida tradukado aŭ interpretado de unu lingvo al alia dum internaciaj konferencoj. Se la tradukado estas konsekutiva (sinsekva) kaj se la interpretisto ricevas la tekston anticipe, la traduko kutime estas kontentiga. Tio, ekzemple, okazas plej ofte en la procesoj antaŭ la Internacia Kortumo. Male, se la interpretado estas simultana (samtempa), la eraroj pli ol abundas kaj kutime necesas korekti ilin poste en la skribaj dokumentoj. La problemo komplikiĝas, se la delegito ne scias sufiĉe bone la oficialan lingvon, en kiu li devas paroli. La aŭtoro de tiuj ĉi linioj, kiu havis la okazon persone partopreni en la laboroj de pluraj internaciaj konferencoj, povis mem konstati aŭskultante rekte paroladon en unu lingvo kaj per la aŭskultilo en alia, ke la interpretistoj ofte troviĝas en granda embaraso pro la simpla kaŭzo, ke ne estas eble kompreni la koncernan oratoron, ĉar li ne scias la lingvon uzatan. Eĉ okazis, ke la interpretisto diris en la fino: »Tio ĉi estis la parolado de s-ro la delegito de...., se la interpretisto lin bone komprenis«.

La fakto, ke ofte okazas teknikaj difektoj en la aparatoj, tiel ke la laboro devas halti ĝis oni sukcesas trovi la difekton kaj riapri ĝin, kaŭzas aliajn malfacilaĵojn. La groteska bildo de dignaj delegitoj kun la ĝenaj kaj dolorigaj aŭskultiloj sur la kapoj fariĝas preskaŭ tragika, kiam oni vidas iliajn kolerajn vizaĝojn, ĉar en la aŭskultilo premanta la orelojn ne aŭdiĝas la dezirata lingvo, sed iaj bruoj aŭ nenio.

Plia komplikaĵo estas trovi kompetentajn interpretistojn, precipe kiam temas pri fakaj, specialigitaj demandoj. Ju pli teknika estas la enhavo de parolado aŭ skribita teksto, des pli la interpretisto kaj tradukisto devas scii la du lingvojn por povi redoni en la traduko la penson de la aŭtoro precize kaj kompreneble. Ofte necesas apartaj studoj de la fakto, se oni volas kontentige plenumi la taskon. Laŭ artikolo, publikigita antaŭ nelonge en nederlanda gazeto⁹⁾, la interpretista sek-

(9) CED n-ro 1667.

cio de la eŭropaj organizaĵoj en Bruselo ne povas havigi tiom da interpretistoj por la nederlanda, kiom estus necese, kvankam la salajroj estas altaj (de 1800—2200 guldenoj monate). Tiun mankon verŝajne kaŭzas la tre altaj postuloj. Laŭ sinjorino Renée van Hoof, la ĉefino de la interpretista sekcio, bona interpretisto devas ne nur perfekte scii almenaŭ du lingvojn, sed ankaŭ esti fininta unuversitatajn studojn. La idealo, laŭ ŝi, estas miksaĵo de juro kaj ekonomio kun finstudoj aŭ en la Pariza Sorbonne, aŭ en la interpretista Altlernejo en Genevo.

La dokumentoj, kiuj devas esti eldonitaj en la oficialaj lingvoj, kaŭzas aliajn malfacilaĵojn, eĉ pure teknikan konfuzon en la distribuo. Por eviti almenaŭ la lastan, oni nun proponas, ke oni uzu diversajn kolorojn por la unuopaj lingvoj. La propono estas, ke por la angla oni uzu ĉiam la ruĝan koloron, por la franca la bluan, por la hispana la flavan, por la rusa la sablokoloran, por la germana la grizan, por la itala la verdan, por la nederlanda oranĝan. La ĉina lingvo ne bezonas koloron, ĉar oni rekonas ĝin laŭ la skribo. Laŭ la propono, la blanka estus rezervita por la lingvoj, kiuj ne havas apartan koloron. Ĉiuj dokumentoj en difinita lingvo devus esti eldonitaj en la respektiva koloro kaj tiel ili fariĝus facile rekoneblaj. La samajn kolorojn devus porti kiel signojn la delegitoj kaj la interpretistoj, tiel ke oni tuj sciu la lingvon, kiun ili parolas.¹⁰⁾

2) **Socia aspekto:** Ĝi konsistas en tio, ke la nombro de ĉiaspecaj internaciaj kontaktoj, oficialaj kaj neoficialaj, inter registaroj kaj inter privataj organizaĵoj aŭ individuoj, konsiderinde altiĝis. Efektive, en la nuna epoko la internacia rilatado ne estas plu monopolo de pugno da privilegiitoj, sed rajto de la amasoj. Antaŭ la jaro 1860 ekzistis entute unu interŝtata organizaĵo kaj sep neregistaraj. Hodiaŭ la nombro de funkciantaj interŝtataj organizaĵoj estas 154 kaj tiu de neregistaraj 1255, do entute 1409.¹¹⁾ Paralele altiĝis la nombro de kongresoj kaj aliaj pli gravaj renkontiĝoj de la internaciaj organizaĵoj. Pli ol 500 el ili okazigas ĉiujare siajn kongresojn; preskaŭ 300 kongresas ĉiun duan jaron; iom pli ol 200 ĉiun trian jaron; aliaj renkontiĝas en kongresoj ĉiun kvaran, kvinan aŭ sesan jaron. Se oni komprenas la internaciajn rilatojn en la plej vasta senco de la vorto, oni devas aldoni al la nombro de personoj, kiuj partoprenas ĉiujn ĉi kongresojn kaj konferencojn, ankaŭ la milionojn, kiuj profesie aŭ kiel turistoj vojaĝas al aliaj landoj aŭ havas internaciajn kontaktojn. Neniam ĝis nun la amasoj en tia grado havis la eblecon partopreni en internaciaj rilatoj, kaj neniam ĝis nun ekzistis tiom da lingvaj obstakloj, kiuj baras la vojon al rekta, persona interŝanĝo de pensoj.

Sur la kampo de strikte oficialaj rilatoj la limigita nombro de oficialaj lingvoj kaŭzas plian malfacilaĵon. Nur la landoj kies lingvoj estas oficialaj, povas reprezetiĝi per la plej talentaj kaj plej kompetentaj personoj. La aliaj landoj devas por tiu celo elekti ne la plej bonajn, sed tiujn, kiuj scipovas, almenaŭ modeste, la koncernajn oficialajn lingvojn. Tio necese malaltigas la intelektan nivelon.

(10) Associations, 1962, n-ro 2, p. 142.

(11) Associations, 1960, n-ro 12, p. 732.

(3) **Psikologia aspekto:** Ne ekzistas persono, kiu ne sentus sin ĝenata paroli aŭ skribi en lingvo fremda. Ju pli klera li estas, des pli lingve konscia li fariĝas. Nur primitivuloj esprimas sin libere, ĉar ili tute ne konscias pri la eraroj, kiujn ili faras parolante en fremda lingvo. Kleruloj bone konscias, ke esprimante sin en alia lingvo ili daŭre riskas ne nur diri ion, kio ne respondas plene al ilia penso, sed eĉ fari fatalajn erarojn, kiuj, eĉ se la alia flanko rimarkas, ke temas nur pri eraro, povas facile ridindigi la ideon kaj tiel komplete detruigi ĝin. Guste pro tiu konscio ili kutime havas fortan senton de malpli valoro, kiu siavice potencigas la timon kaj rezultigas pliajn, plene superfluaĵojn, kiuj forestus, se la komplekso ne premus la menson. Kiom da fojoj okazas en internaciaj kongresoj, ke tiu aŭ alia delegito volus diri, sed pro nesufiĉa scio de la lingvo prefere rezignas kaj silentas! Kiom da fojoj okazas, ke delegitoj, kies hejmaj lingvoj ne estas oficialaj, ŝvitante kaj kun tremanta voĉo rapide tralegas sian antaŭe preparitan tekston kaj post tiu streĉo trankvile sidas kaj ne plu intervenas? Sufiĉas observi la paroladojn dum kiu ajn internacia kongreso por konstati, ke kutime la paroladoj de la reprezentantoj, kies lingvoj estas oficialaj, estas multe pli longaj kaj argumentitaj ol tiuj de la delegitoj, kies lingvoj ne estas oficialaj. Ankaŭ en la debatoj kutime multe pli ofte kaj efike intervenas tiuj, kies hejmaj lingvoj estas oficialaj ol la aliaj. Tiu fakto ne nur ankoraŭ pli malaligas la intelektan nivelon, sed ankaŭ pli facile venkigas la ideojn kaj opiniojn de personoj, kiuj plene regas la oficialajn lingvojn.

(4) **Politika aspekto:** La tuta lukto ĉirkaŭ la lingvoj malkovras la politikan gravecon de la afero. Nacio, kies lingvo estas oficiala, akiras konsiderindajn avantaĝojn kompare al la nacioj, kies lingvoj ne estas oficialaj. Ĉiuj grandaj nacioj insistas pri la uzo de siaj respektivaj lingvoj. Kaj kiel montras la tuta evoluo en tiu ĉi sfero ekde la jaro 1753 ĝis hodiaŭ ĉiam pli granda nombro da lingvoj akiras oficialan rangon. Tiu ĉi procezo ne povas esti haltigita. La suverena egaleco de la ŝtatoj postulas ankaŭ egalecon de lingvoj. Ĝi povas esti atingita aŭ ke oni akceptu por ĉiuj internaciaj rilatoj unu solan neŭtralan lingvon, kiel la Brita Registaro jam meze de la 18-a jarcento sugestis.

En la kazo de la Internacia Kortumo en Hago la uzo de nur du oficialaj lingvoj kontraŭas al la principo de plena egaleco de la partioj, kiu troviĝas en la fundamentoj mem de internacia justico. Evidente, agento, konsilisto aŭ advokato, kiu pledas antaŭ la Kortumo en sia propra nacia lingvo, troviĝas en multe pli bona pozicio ol lia kolego, kiu devas pledi en fremda lingvo, eĉ se tiun lingvon li lernis dum multaj jaroj.

(5) **Ekonomiaj aspektoj:** Kiom kostas al la homaro la multlingveco, neniu fakte scias. La buĝetoj de internaciaj organizaĵoj ne estas tiurilate tute klaraj, kaj eĉ se ili estus, la informoj prezentus nur etan frakcion de ĉiuj kostoj. Laŭ unu dokumeto de UNESKO¹²⁾, la nombro de paĝoj tradukitaj en 1954 kaj 1955 estis 79.582. Laŭ alia informo, kiun

(12) CED, n-ro 1059 A.

posedas la Centro de Esploro kaj Dokumentado¹³), la meza nombro de paĝoj tradukitaj ĉiujare en Unuiĝintaj Nacionj estas pli ol 270.000. Laŭ la sama informo, la Lingva Sekcio de U. N. inkluzivas 40 tradukistojn-oficistojn por la angla, 82 por la franca, 68 por la hispana, 49 por la rusa, 68 por la ĉina kaj 10 por la araba. Pro la nombro de la arabe parolataj delegitoj, kelkaj gravaj dokumentoj — ne pli ol 4.000 paĝoj de la angla teksto jare — estas publikigataj ankaŭ en la araba. La nombro de interpretistoj estas 69 kaj kelkaj el ili laboras en pluraj lingvoj. Ili ne povas esti grupigitaj laŭ la sekcioj, kiel estas la tradukistoj.

Necesas atentigi, ke la nombro de tradukistoj aŭ interpretistoj kreskas en progresio laŭ la formulo $x = n \cdot (n-1)$ en kiu »n« estas la nombro de uzataj lingvoj. Tio signifas, ke por du lingvoj estas necesaj 2 interpretistoj, tiel ke ili povu interŝanĝiĝi kaj ĉiu el ili tradiki en la lingvon, kiun li pli bone majstras; por 3 lingvoj estas bezonataj 6 interpretistoj, por 4 lingvoj 12 interpretistoj, por 5 lingvoj 20 ktp. Tio, kompreneble, faras, ke ankaŭ la kostoj kreskas en la sama progresio.

Ĉe UNESKO la kostoj de interpretado por 2 interpretistoj potage estis 50 dolaroj, por 6 interpretistoj 150 dolaroj ktp. Laŭ la sama dokumento el 1956, la kostoj de interna tradukado en 1954 kaj 1955 estis entute por la angla lingvo 196.196 dolaroj, por la franca 344.101 dolaroj, por la hispana 192.443 dolaroj, por la rusa 41.266 kaj por la araba 51.948 dolaroj entute 825.954 dolaroj. Necesas atentigi, ke la kostoj por la rusa estis tiam malaltaj, ĉar nur limigita nombro da paĝoj estis tradukita en tiun lingvon. Cetere, la dokumento prave atentigas, ke en la kostoj de multlingveco oni devus enkalkuli ankaŭ aliajn elspezojn, kiuj ne rilatas rekte al la tradukado aŭ interpretado. Ekzemple, la kostoj de la Sekcio de distribuo estus proksimume 25% malpli altaj, se la sama nombro da ekzempleroj de dokumentoj kaj periodaĵoj estus distribuita, sed nur en unu lingvo. Laŭ la buĝetpropono de UNESKO por la jaroj 1963/64, la kostoj de la Servo De Dokumentoj kaj Publikaĵoj devus altiĝi je 15%, nome de 3,107.422 dolaroj en 1961/62 al 3,568.209 dolaroj. Kun rezervoj oni povas diri, ke tiuj elspezoj ĝenerale respon- das al la elspezoj de tradukado, interpretado kaj kunligitaj kostoj. La uzo de la araba lingvo, kiu estas oficiala, sed ne labora, kostos al UNESKO 25.000 dolarojn.

En 1957 la Servo de Lingvoj kaj Kunvenoj de Unuiĝintaj Nacioj elspezis 4,250.300 dolarojn nur por personaj elspezoj. La materiaj kostoj por la publikigo de dokumentoj devas esti aldonitaj al tiuj elspezoj. Tiuj ciferoj ne inkluzivas la Eŭropan Oficejon en Ĝenevo, en kiu 9 interpretistoj, 54 tradukistoj kaj 107 sekretarioj kaj tajpistoj laboras en la lingvaj servoj. Ankaŭ aliaj oficejoj de U. N. posedas sekciojn por interpretado kaj tradukado.

Alia dokumento de U. N. el la jaro 1957 informas pri la kostoj de publikigo de la Jarlibro de la Homaj Rajtoj en la ĉina, rusa kaj

(13) CED, n-ro 1559.

hispana. Laŭ tiu dokumento¹⁴) la kostoj de tradukado, revizio kaj tajpado de tiu 500-paĝa libro estus 55.000 dolaroj kaj la kostoj de presigo 21.700 dolaroj, entute 76.700. Pro tiuj grandegaj kostoj oni decidis ne publikigi la Jarlibron en la menciitaj lingvoj.

En 1958 okazis en Londono Konferenco pri la Teknika Tradukado kaj ankaŭ ĝi pritraktis, interalie, la demandon de la kostoj. En la kontribuo de F. Liebesny pri la ekonomia flanko de tradukado estas detale pritrakitaj la kostoj de teknikaj tradukoj¹⁵). En la konkluda parto li emfazis, ke pluraj miloj da milionoj da vortoj estas tradukataj ĉiujare en la mondo. Lia propra kompanio tradukis en unu jaro proksimume 200.000 vortojn. Se oni multobligas tiun nombron per 50 por la aliaj grandaj komercaj organizaĵoj, oni atingas proksimume 10 milionojn da vortoj nur por la komerco kaj nur en Britio. La kostoj de tiaspeca tradukado treege varias, sed oni povas kalkuli ke ili estas inter 3 kaj 6 pundoj por 1000 vortoj.

Tiuj ĉi kelkaj ciferoj donas nur la plej palan bildon pri la ekonomia ŝarĝo kiun kaŭzas la multlingveco. Se oni prenas en konsideron la nombron de internaciaj organizaĵoj, ĉiujn internaciajn kongresojn kaj konferencojn, la necesan longigon de ilia daŭro precipe en kazoj de konsekutiva tradukado, la kontaktojn en la industrio, komerco kaj turismo, la kostojn de lernado kaj ĉiujn aliajn elspezojn ligitajn rekte aŭ nerekte kun la multlingveco, oni ne troigos, se oni taksos la kostojn je centoj da milionoj da dolaroj ĉiujare.

IV. Solvo

Malgraŭ tiu armeo da tradukistoj kaj interpretistoj, malgraŭ la pribonigoj en la teknika aparataro kaj malgraŭ la grandegaj sumoj elspezataj ĉiujare por tradukado kaj interpretado, la problemo mem neniel estas solvita. Ĉiuj ĉi remedoj estas sole paliativoj, nur etfrakcie efikaj kaj provizoraj. Restas la fakto, ke eĉ ŝtatestroj en la gvidaj pozicioj ne povas senpere kontakti. Forestas personaj rilatoj en internaciaj kongresoj kaj konferencoj. Elstaraj intelektuloj kaj grandaj sciencistoj venas en embarase ridindajn situaciojn en fremdaj lingvaj medioj. Miskomprenoj abundas sur ĉiuj niveloj. La milionaj amasoj, kiuj vizitas aliajn landojn, restas plejparte mutaj kaj surdaj pro la lingvaj obstakloj. En plej bona kazo, kiel prave atentigis konata franca filozofo, la konversacio finiĝas precize tie, kie ĝi devus komenciĝi.

Ĉu ekzistas solvo por tiu bedaŭrinda situacio?

Akcepto de unu sola nacia lingvo, aŭ eĉ de du, kiel kelkaj proponas, estas neimagebla. La tuta historio de la du lastaj jarcentoj montras pli ol klare, ke la nacioj ne nur ne estas pretaj cedi la aktivajn poziciojn de siaj lingvoj, sed, eĉ pli, ke aliaj nacioj ĉiam pli postulas la saman pozicion por siaj respektivaj lingvoj.

(14) CED, n-ro 983.

(15) ASLIB Proceedings, p. 115.

Same tiel neimagebla estas la intensigo de la studo de fremdaj naciaj lingvoj en la lernejoj. La ĝisnunaj spertoj pruvas, ke eĉ la plej bonaj instrumentoj donas nur tre modestajn rezultojn. Milionoj da gejunuloj tra la mondo lernas diversajn fremdajn naciajn lingvojn kaj la rezulto kutime estas, ke, post multjara lernado, ili apenaŭ kapablas esprimi la plej elementajn ideojn, se ilia akirita scio ne estas limigita al la diro en la »lernita« lingvo, ke ili ne parolas ĝin. Kaj, cetere, kiujn lingvojn oni devus lerni en la hodiaŭa mondo? Iam oni povis centriĝi al la lernado de la latina aŭ nur de la franca, sed hodiaŭ oni devus lerni tutan aron da aliaj lingvoj. La superŝarĝitaj lernejoj programoj, kiuj prave dediĉas ĉiam pli grandan atenton al la diversaj branĉoj de la scienco, tutsimple ne povas toleri plian ŝarĝon per intensigo de la instruado de fremdaj lingvoj, eĉ se tiu instruado povus doni ĝenerale kontentigajn rezultojn.

Le esperoj, kiujn oni flegas rilate la elektronajn tradukmaŝinojn, ŝajnas sufiĉe fantaziaj. Sendube, la rezultoj ĝis nun atingitaj montras, ke estas eble utiligi la helpon de tradukmaŝinoj por tradukado de difinitaj tekstoj. Tamen, tiuj tekstoj devas esti taŭge redakitaj por la maŝina tradukado kaj poste, same tiel, redaktitaj en la lingvo de la traduko. Estas absolute neimageble, ke iam la maŝinoj sukcesos fari tion, kion eĉ lertaj tradukistoj kaj interpretistoj ne povas fari. La maŝinoj povas havi nur tiom da »inteligento«, kiom la homa inteligento metis en ilin. Krome, la kostoj de la tradukmaŝinoj estas kaj plue estos tiel grandegaj, ke ili superas la kostojn de centoj da interpretistoj kaj tradukistoj, kiuj sendube faras la tradukan laboron pli bone kaj pli efike ol la maŝinoj. Fine, eĉ se ne estus tiel, la apliko de tradukmaŝinoj signifus plian monopoligon de la internaciaj rilatoj, ĉar nur la plej riĉaj sociaj tavoloj kaj la ĉefaj gvidantoj de la ŝtatoj povus utiligi ilin.

Restas, do, kiel la sola racia solvo enkonduko de neŭtrala internacia lingvo en ĉiujn internaciajn rilatojn, pri kio revis Descartes, Leibnitz, Komensky kaj aliaj pensuloj.

El milo da projektoj, nur la Internacia Lingvo iniciatita de D-ro L. L. Zamenhof en 1887, kaj konata poste laŭ la pseŭdonimo de la aŭtoro ankaŭ sub la nomo »Esperanto«, transformiĝis en vivantan lingvon de vivanta internacia kolektivo. En 75 jaroj de sia ekzistado ĝi evoluis ĝis tia grado, ke hodiaŭ ĝi plene taŭgas por ĉiuj internaciaj rilatoj. Ĝia literaturo de kelkmil da verkoj, riĉa ĝenerala vortprovizo, ĉ. 120 fakaj vortaroj kaj terminaroj, praktikaj aplikoj en ĉiuj sferoj de la internacia vivo, inkluzive kongresojn, konferencojn, seminariojn kaj aliajn internaciajn renkontiĝojn, faras ĝin taŭga instrumento de internacia rilatado el teknike-lingva vidpunkto.

La aŭtoro de tiu ĉi raporto, kiu mem parolas 3 el la 4 laboraj lingvoj de UNESKO kaj povas kompreni ankaŭ la hispanan, eksperimentis persone en pluraj okazoj la praktikan aplikeblon de la Internacia Lingvo. Kiam ajn difinita temo de la debato ne interesis lin, li tutsimple por li mem interpretadis la paroladojn faratajn en la angla, franca, rusa aŭ hispana. Tio okazis dum la Pariza Packonferenco en 1946, dum unu Sesio de la Ĝenerala Asembleo de U. N., du fojojn dum

la sesioj de la Ĝeneralaj Konferencoj de UNESKO kaj en aliaj okazoj. Montriĝis, ke absolute neniam malfacilaĵoj estis renkontitaj en la tradukado de tekstoj aŭ interpretado de paroladoj simultane en Esperanto. La diverseco de la temoj — politikaj, juraj, ekonomiaj, sociaj, edukaj — montris, ke tute certe ne ekzistas ia ajn malhelpo por uzo de la Internacia Lingvo en tiuj sferoj.

Estas konata la fakto, ke kleraj personoj povas en tre mallonga tempo plene ekregi la Internacian Lingvon kaj esprimi sin en ĝi same facile kiel en sia propra gepatra. Tamen, eĉ personoj sen vasta edukiteco povas ellerni Esperanton konsiderinde pli facile ol iun ajn fremdan naciajn lingvon, aŭ eĉ sian propran naciajn literaturan lingvon. Eksperimentoj montris, ke personoj, kiuj finis nur elementan lernejon, post unujara lernado de Esperanto kutime skribas en ĝi pli korekte ol en sia propra nacia lingvo. Tiu ĉi fakto faras, ke oni sentas tiun lingvon kiel sian kaj ne havas la kutimajn kompleksojn de malplivaloro, aluditajn supre.

Pro sia struktura internacieco kaj pro la fakto, ke ĝi estas posedajo de neniu aparta nacio, la Internacia Lingvo prezentiĝas kiel politike neŭtrala solvo de la lingva problemo.

El ekonomia vidpunkto, la enkonduko de la Internacia Lingvo en ĉiujn internaciajn rilatojn signifus ŝparon de milionaj valoroj, kiuj povus esti utiligataj por helpo al ankoraŭ ne sufiĉe evoluintaj landoj kaj ĝenerale por progresigo de la edukado, scienco kaj kulturo en la mondo.

En la jaro 1952 la Ĝenerala Konferenco de UNESKO pritraktis Internacian Peticion favore al Esperanto, kiun subskribis 492 organizaĵoj kun entute 15,454.780 membroj kaj 895.432 individuaj personoj, inter kiuj mondfamaj politikistoj, sciencistoj, verkistoj, artistoj kaj aliaj publikaj agantoj. La Konferenco komisiis la Ĝeneralan Direktoron de tiu Organizaĵo komuniki la Peticion al la Ŝtatoj-Membroj kaj, konforme al iliaj respondoj, prepari Raporton por la oka Sesio de la Ĝenerala Konferenco. Efektive, post detala diskuto de la Raporto de la Ĝenerala Direktoro (8C/PRG/3), la Ĝenerala Konferenco de UNESKO akceptis la 10-an de decembro 1954 Rezolucion, en kiu ĝi notis »la rezultojn atingitajn per Esperanto sur la kampo de internaciaj intelektaj intersanĝoj kaj por la proksimigo de la popoloj de la mondo.⁽¹⁰⁾ En la sama Rezolucio UNESKO rekonis, ke »tiuj rezultoj respondas al la celoj kaj idealoj de UNESKO«, notis ke pluraj Ŝtatoj-Membroj anoncis sian pretecon »enkonduki aŭ vastigi la instruadon de Esperanto en siaj lernejoj aŭ superaj edukaj institucioj« kaj instrukiis la Ĝeneralan Direktoron »sekvi la kurantan evoluon en la uzado de Esperanto en scienco, edukado kaj kulturo, kaj tiucele kunlabori kun Universala Esperanto-Asocio en aferoj koncernantaj ambaŭ organizaĵoj«.

(10) UNESCO, Resolutions, p. 36, Rez. IV. 1. 4. 422.

Tiamaniere, la enkonduko de la Internacia Lingvo solvus la lingvan problemon en ĉiuj ĝiaj aspektoj: Teknike-lingva, socia, psikologia, politika kaj ekonomia.

Siatempe la Brita Registaro povis sukcese instrukcii siajn reprezentantojn uzi estantece nur la anglan, ĉar malantaŭ tiu instrukcio troviĝas la tuta potenco de la Brita Regno. Similan postulon povas fari Ĉinio, Soveta Unio, Francio, la hispane parolantaj landoj kaj aliaj ŝtatoj koncerne la proprajn naciajn lingvojn. Malantaŭ la Internacia Lingvo ne staras la forto de kiu ajn aparta ŝtato, sed en ĝi troviĝas la forto de internacieco kaj maksimuma perfekteco el pure lingva vidpunkto, kaj malantaŭ ĝi troviĝas la potenco de la racio, de justeco, de egaleco de ĉiuj lingvoj.

La baldaŭa estonteco montros ĉu la racio venkos super antaŭjuĝoj kaj superstiĉoj kaj ĉu la homaro tiamaniere solvos la lingvan problemon en la internaciaj rilatoj.

407 (420 : 408 . 92)

LINGVO KIEL INSTRUMENTO DE SCIENCO

de Mag. Vilho Setälä

En la tekniko ĉiu maŝino aŭ instrumento, kiu montriĝas neefika aŭ malŝparema, estas forigata el la uzo, eĉ se la nova, pli efika, kaŭzas konsiderindan investon. La baza instrumento de ĉiu scienca laboro estas la lingvo. Kial do ni ne estus plene rajtigitaj studi ĝian laŭcelecon kaj efikecon? Tia studo tamen havas nenian sencon, se ne almenaŭ du lingvoj estas komparataj.

Komencante la komparan studon, ni havas specialan kaŭzon elekti Esperanton kiel unu objekton. Kiel la duan ni elektos la anglan, parte, ĉar de multaj flankoj ĝi estas speciale favorata kaj rekomendata.

GRAMATIKO. Gramatiko prezentas la sistemon de lingvo. La aspektoj de la esprimo, kiujn la gramatikaj formoj distingas, estas limigitaj, kaj la nombro de necesaj finaĵoj ne estas granda, se oni ne estas devigita varii la finaĵojn sen vario de la senco. Ĝenerale angla lingvo estas konsiderata en tiu senco facila, rilate al aliaj naciaj lingvoj. Ĝi tamen havas pli ol 150 t. n. neregulajn verbojn, kaj la nombro de diversaj formoj entute superas 1200 (lau Thorndike).

En Esperanto la fundamenta principo estas celado al unusenceco de ĉiu lingva elemento. Kvankam oni povas konstati, ke praktike tiu idealo ne estas centprocente atingebla, en la gramatiko tio kondukis al simplaj verbformoj, kaj entute al 13 gramatikaj finaĵoj. Ĉe tio ni kalkulas la participajn sufiksojn kiel elementojn de vortfarado, en harmonio kun la sistemo de Esperanto.

Kompreneble ne ĉiuj rilatoj de la elementoj de proporcio estas esprimeblaj per la finaĵoj. Aldone estas necesaj gramatikaj vortetoj, antaŭ ĉio prepozicioj. Simile kiel en aliaj naciaj lingvoj, en la angla la elekto de uzenda prepozicio ĝenerale estas fiksita per tradicio, kaj postulas apartan lernon de ĉiu kazo. En Esperanto oni estas pli libera, kaj povas direkti sin laŭ la logiko.

En la praktiko, lernanto, kiu lernis la verbojn en prezenca formo, povas en Esperanto formi regulajn propoziciojn el konataj vortoj, sen gramatiko, simple metante la vortojn unu post la alia, kio kompreneble ne estas ebla en iu alia lingvo.

VORTDERIVADO. Krom la gramatiko propredirite, al la sistemo de lingvo apartenas vortderivado, kiu permesas kreon de vortfamilioj kun parencaj sencoj. Tio efektiviĝas per prefiksoj kaj sufiksoj. En angla lingvo HARWOOD kaj WRIGHT citas 32 sufiksojn oftajn («major»), kaj kalkulas, ke inter la 30000 glosoj de la vortaro de THORNDIKE aperas 9757 derivaĵoj per ili. Tio tamen impresas tro grave, se oni atentigas, ke nur 7 el la sufiksoj havas tiel fiksan sencon, ke la vortaristo povas doni relative longan liston da vortoj, el kiuj oni rajtas fari regulan derivon kun iu el ili, ĉiu aparte. La situacio en Esperanto estas tute alia: la 9 prefiksoj kaj 36 sufiksoj de «komuna lingvo», same kiel kelkaj specialaj sufiksoj por la scienco havas fiksan sencon kaj estas sen aliaj limigoj krom la logiko aplikeblaj al ĉiu radiko. Al tro estas aldonindaj la 45 t. n. tabelvortoj, kiuj formiĝas el kvin »komencoj« kaj naŭ radikoidoj. La uzo de derivitaj vortoj estas en Esperanto vere rimarkinda. Hazardaj provoj el ne tre granda materialo montris 17% da derivaĵoj en Esperanto, kontraŭ nur 5% en la angla teksto.

RESUME de la supraj pritraktoj ni povas konkludi, ke la uzanto de Esperanto bezonas rimarkinde pli malgrandan nombron da gramatikaj formoj kaj da vortradikoj, dum la kvanto da uzataj afiksoj estas proksimume sama en ambaŭ lingvoj, angla kaj Esperanto.

440 : 439.32 (493); 001 + 378

LINGVAJ PROBLEMOJ EN BELGIO KONCERNE LA SCIENCON

de W. de Smet

En Belgio, trilingva ŝtato, la enlandaj lingvaj rilatoj jam de pluraj jardekoj multflanke influas la ĉiutagan vivon; nuntempe ankaŭ la sciencistaro, kiu longe restis indiferenta, komencas senti la neeviteblajn poziciojn de la situacio. En la lastaj jaroj la belga lingva afero fariĝis tiel ampleksa kaj tiel prema, ke ĝi estas konsiderata la plej urĝa enlanda problemo, kiun oni absolute devas solvi kontentige por eviti konsiderindajn komplikadojn en la estonteco. Estas eĉ antaŭvideble, ke tiu problemo okazigos reorganizigon de la ŝtato kaj de la administrado.